

УДК 613.81 + 658

Структура та організація руху за тверезий спосіб життя (на прикладі досвіду Львівщини)

Юрій Володимирович ВИНТЮК

Національний університет «Львівська політехніка», Львів. E-mail: yurvin@ukr.net

1. Вступ

Історію та традиції руху за тверезий спосіб життя (ТСЖ) на Львівщині, а також його сьогоdnішній стан було зроблено спробу висвітлити у попередньому дослідженні [1]. Дану тему не можна вважати вичерпаною, тому продовжуючи її і враховуючи наявне становище, видається доцільним розглянути перспективи подальшого розвитку цього руху. Зокрема, такий розвиток включає: залучення нових учасників, створення нових осередків, підвищення кваліфікації учасників руху, залучення до співпраці фахівців, оволодіння новими перспективними методами протидії різним видам uzалежнень тощо, а також розбудову структури самого руху та управління ним. Причому належна організація і створення раціональної структури руху сприятиме успішному вирішенню інших завдань. Відтак, саме розробка ефективної моделі структури та організації діяльності руху за тверезість на рівні регіону буде перебувати в центрі цього викладу.

Рух за тверезість на Львівщині має свою історію, традиції і певне поширення (наявні також деякі здобутки та накопичено чималий досвід), проте сьогодні він доволі слабкий, розрізнений і неорганізований, через що не може похвалитися значними досягненнями [1]. Відтак, постає необхідність його впорядкування та подальшого розвитку й поширення; ця обставина диктує мету нових пошуків. Дане дослідження базується на результатах попереднього, яке було присвячено вивченню існуючих структур, що могли б створити основу руху за тверезість у регіоні і, фактично, є його продовженням.

Мета: розробити перспективну модель організованої структури руху за тверезість на Львівщині, яка б враховувала наявні традиції,

досягнення, була життєздатною, максимально простою, ефективною та придатною для впровадження, у т. ч. в інших регіонах.

Для досягнення мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- сформулювати базові принципи, які необхідно реалізувати при розробці і створенні оптимальної структури громадського руху за ТСЖ;
- розробити таку структуру, враховуючи накопичений досвід та наявні можливості;
- розглянути можливості варіанти управління структурою руху за тверезість і запропонувати оптимальний варіант, придатний для реалізації в наявних умовах;
- розглянути можливості та перспективи її впровадження та поширення в сучасних умовах.

2. Основна частина дослідження

Перш ніж створювати саму структуру, необхідно розробити її адекватну модель. В основу такої моделі закладено кілька раціональних принципів, дотримання яких дозволить забезпечити оптимальність та ефективність усієї запропонованої структури, тобто зробити її життєздатною. Ці принципи можна сформулювати наступним чином.

1. Першою необхідною умовою побудови такої структури є *врахування традицій і наявних здобутків*. Згідно з цим передбачено не створювати без необхідності нових підрозділів для забезпечення діяльності руху, а максимально використати наявні, їхній потенціал, ресурси, досвід тощо.

2. Другою важливою умовою є необхідність *створювати і розвивати потенціал руху саме як громадської сили*, оскільки на підтримку держави, як свідчить досвід, не можна розраховувати. Цьому є достатньо доказів: легалізація реклами алкоголю на телебаченні, продаж алкоголю і цигарок поблизу навчальних закладів тощо. Керівники владних структур всіх рівнів нерідко є власниками алкогольного бізнесу або отримують прибутки від нього, тому не зацікавлені в наявності руху за тверезість і всіляко саботують його.

3. Третя важлива умова, необхідна для забезпечення ефективності руху: *основні зусилля спрямовувати не на подолання алкогольного узалежнення, а на профілактику вживання алкоголю серед усіх верств населення, підлітків і молоді передовсім*.

4. Необхідно також забезпечити *співпрацю з державними структурами та організаціями*, які діють у цьому напрямку і готові до співпраці з рухом за тверезість. Хоча як раніше, так і тепер вони працюють вкрай неефективно, проте, як показує досвід співпраці, можуть приносити значну користь рухові за тверезість.

5. В основі моделі повинно бути *ефективне управління цією структурою*, покликане забезпечити його злагодженість та організованість.

Враховуючи наведене, можна запропонувати наступну структуру громадського руху за ТСЖ.

1. Перш за все, в цю структуру повинні увійти створені при храмах братства тверезості. Не тільки тому, що вони історично стали першими осередками боротьби за тверезість у регіоні і активно відроджуються при храмах краю, як у містах, так і в сільській місцевості. Такі осередки не вичерпали свій потенціал і можуть приносити велику користь руху.

2. У таку структуру необхідно включити всі діючі осередки спільнот АА та АН («анонімних алкоголіків» і «анонімних наркоманів»). Причому, оскільки на сьогодні саме вони роблять найбільший внесок у роботу з узалежненими в регіоні, їх потрібно і надалі всіляко пропагувати, підтримувати, поширювати і зміцнювати.

3. Далі потрібно задіяти всі громадські організації, що займаються пропагандою здорового і ТСЖ, а також протидією поширенню різних видів узалежнень — як цивільні, так і релігійні. Поки що вони не роблять значного внеску у рух за тверезість, проте мають значний потенціал для розгортання такої діяльності.

4. Для подальшого розвитку руху та вдосконалення методів роботи необхідно налагодити роботу груп, що працюють за методами О. Довженка, А. Карра та Г. Шичко. Наразі на Львівщині таких немає, проте саме у їх створенні слід вбачати найбільший нереалізований потенціал руху за тверезість.

5. Силами як громадських організацій, так і фахівців державних установ, які погодяться співпрацювати з рухом за тверезість, а також викладачів навчальних закладів, необхідно організувати профілактичну роботу серед учнів шкіл та інших навчальних закладів. Такі групи фахівців повинні бути постійно діючими та охоплювати роботою, по можливості, всі навчальні заклади міста, а в перспективі і області (що стане можливим лише за умови залучення до співпраці керівництва та викладачів цих закладів). Профілактичну роботу

можна налагодити за однією з відомих і перевірених на практиці методик (див., наприклад, [2]).

6. Постає необхідність управління всіма існуючими підрозділами цієї структури. Роль керівного та організуючого начала громадського руху повинна взяти на себе провідна громадська організація, яка має найбільший досвід та здобутки у цій галузі. Такою організацією могло би бути відновлене протиалкогольне та протитютюнове товариство «Відродження», проте поновити його роботу не вдалося. Відповідно, потрібно шукати іншу громадську організацію, але наразі такої (спеціалізованої на поширенні тверезості та з великим досвідом роботи) немає. Доводиться сподіватися, що невдовзі нею стане і зможе взяти на себе керівництво рухом за ТСЖ на Львівщині місцева філія ВГО «Твереза Україна». Вона ж повинна взяти на себе функції з пропаганди, планування і подальшого поширення руху, обміну досвідом з іншими регіонами, налагодження міжнародної співпраці тощо. Проте перше завдання керівної організації — розбудова структури руху за тверезість, створення відсутніх, проте вкрай важливих для забезпечення його ефективності елементів.

2.1. Схема та опис запропонованої структури

Запроповану структуру можна зобразити за допомогою схеми (Рис. 1); яка зображає як основні елементи цієї структури, так і напрямки їхньої діяльності та зв'язки між ними. Згідно з запропонованою структурою, її робота здійснюється наступним чином.

Керівна організація, яка є профільною громадською організацією з утвердження ТСЖ, займається налагодженням всіх ланок тверезницької роботи. Ця діяльність має дві сфери: профілактика узалежнень (на схемі зліва) і подолання узалежнень (на схемі справа). До першого контингенту належать всі громадяни, які не мають алкогольного узалежнення, тому зусилля по роботі з ними повинні бути спрямовані на те, щоб їх ніколи не спіткало таке лихо. Причому роботу з ними слід вважати головною ланкою, оскільки вирішення проблеми профілактики вживання алкоголю призведе до зменшення кількості алкогольно узалежнених.

До другого контингенту, роботу з яким необхідно налагодити, належать алкогольно узалежені особи різного віку. Кількісно їх значно менше, ніж попередніх, проте робота з ними не є легшою чи менш відповідальною, а потребуватиме великих зусиль. Основною трудностю буде те, що більшість з них не вважають себе узале-

жненими і не звертаються за допомогою. Відповідно, налагодженню агітаційної і пропагандистської роботи з ними, а також членами їх сімей, необхідно буде постійно приділяти чималу увагу.

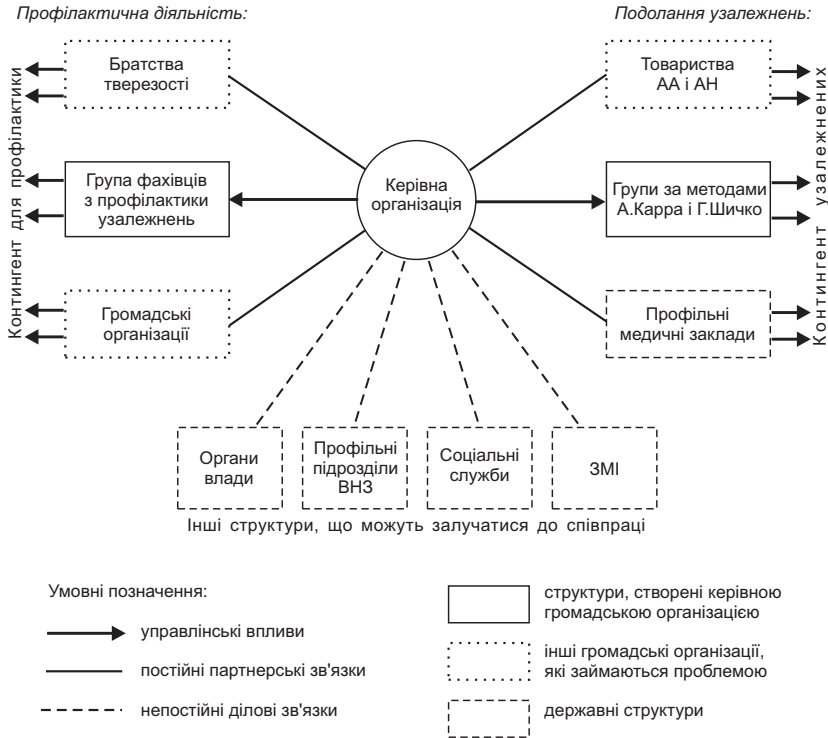

Рис. 1. Структура руху за тверезий спосіб життя.

Маючи постійно в своєму полі зору ці два контингенти, керівна організація розробляє всю документацію, яка необхідна для роботи з ними, залучає до співпраці фахівців з профілактики та подолання різних видів узалежнень, отримує необхідні для такої діяльності ліцензії, дозволи тощо. Крім цього, створює умови, необхідні для роботи з кожною цільовою аудиторією. Оскільки цільовою аудиторією є практично все населення, не тільки доросле, але й діти та підлітки (шкільного віку), основна трудність буде полягати в тому, щоб охопити своєю діяльністю великі контингенти населення. Розглянемо

можливі способи організації такої діяльності, окремо для кожного контингенту.

2.2. Організація діяльності з профілактики uzалежнень

I. Діяльністю з профілактики алкогольного uzалежнення на Львівщині серед населення займаються створені при храмах різної конфесійної приналежності братства тверезості. Вони мають свій контингент, серед якого проводять таку роботу, свої методи роботи, традиції і певні здобутки. Ні вдосконаленням форм і методів діяльності, ні співпрацею з іншими організаціями, які проводять подібну роботу, вони не займаються, є повністю самодостатніми і ніякої підтримки не потребують. Оскільки вони виконують частину вкрай необхідної роботи, їхню діяльність потрібно і надалі пропагувати і поширювати. До недоліків роботи братств тверезості на ниві утвердження ТСЖ слід віднести, передовсім, наступні: вони охоплюють своєю роботою лише прихожан храмів, при яких створені (за наявними даними, в Україні регулярно відвідують храми лише приблизно 14 % населення, причому переважно це люди старшого та похилого віку). Відтак, вони практично не охоплюють діяльністю з профілактики uzалежнень основний контингент, на який вона повинна бути спрямована — підлітків та молодь. Крім цього, прийоми та методи роботи братств не можна назвати достатньо ефективними, як і їхню роботу — постійною, планомірною та цілеспрямованою.

Виходячи з наведеного, передбачається, що форми співпраці керівної організації з братствами тверезості будуть не надто складними та різноманітними: встановлення партнерських зв'язків з діючими братствами, заохочення відповідальних осіб у створенні нових, пропаганда їхньої діяльності, а також збір інформації про їхню чисельність, кількість осіб, охоплених роботою, тощо. Можливе також залучення активістів братств тверезості до участі у різноманітних спільних акціях та масових заходах. Якісь інші можливості співпраці важко передбачити.

II. Основний контингент тих, на кого повинна бути спрямована робота з профілактики uzалежнень — це підлітки і молодь. Оскільки йдеться про систематичну та організовану роботу з ними, то найдоцільніше буде організувати та проводити її в навчальних закладах, як загальноосвітніх, так і спеціалізованих та ВНЗ. Такий підхід дає змогу вирішити низку проблем: з організацією, управлінням процесом на місцях, приміщеннями, плануванням, контролем заходів,

звітністю тощо. Крім цього, такий підхід добре зарекомендував себе як неодноразово перевірений практикою при проведенні різних видів роботи з підлітками та молоддю.

Отже, робота з профілактики uzалежнень повинна, головним чином, відбуватися в школах, гімназіях, ліцеях, ПТУ, коледжах та ВНЗ різного профілю. Відповідно, перше, що повинні зробити ті, хто буде займатися організацією такої роботи — отримати необхідні дозволи на її проведення: від органів місцевої влади, обласного чи міського управління освіти, директорів та ректорів навчальних закладів. Допоможе в організації такої співпраці той факт, що керівники та працівники навчальних закладів повинні систематично проводити серед тих, кого вони навчають, таку ж чи подібні види робіт. Відповідно, вони не будуть проти налагодження взаємовигідної співпраці, особливо якщо вона матиме форму надання фахової допомоги у її проведенні.

Проте, тут виникає чимала складність, від успішного подолання якої залежить успіх всієї профілактичної роботи: учні і студенти — це практично вся молодь регіону (тільки у Львові понад 100 загальноосвітніх навчальних закладів). Постає проблема: як охопити таку кількість підлітків та молоді систематичною профілактичною роботою за наявності невеликої кількості фахівців? На допомогу приходить попередній досвід проведення різних видів робіт серед цієї цільової аудиторії. Для організації профілактичної діяльності з подолання uzалежнень керівна організація повинна створити групу фахівців, які володіють як необхідними теоретичними знаннями, так і чималим практичним досвідом проведення такої роботи. Вони не можуть виконувати всю роботу самі, але можуть її спланувати, забезпечити методично і методологічно, організувати та контролювати.

Група фахівців розробляє план профілактичних заходів, які необхідно проводити в навчальних закладах, створює методичні рекомендації з їх проведення, проводить семінари з проведення профілактичної роботи. Передбачається, що згідно з попередньо досягнутими домовленостями роботу серед учнів та студентів будуть проводити викладачі навчальних закладів. Для цього не потрібно буде вводити ніяких додаткових занять, оскільки можна використати виховні години та інші планові заняття. Якщо вдасться організувати таку роботу в більшості навчальних закладів регіону, проблема профілактики алкогольного uzалежнення може бути успішно вирішеною. Як свідчить наявний досвід такої співпраці, керівники міських

навчальних закладів переважно погоджуються на проведення такої роботи; проте великі труднощі виникають при її налагодженні у сільській місцевості. Особливостям організації такої роботи, різним її аспектам та специфіці варто присвятити окрему публікацію.

III. Профілактичною роботою серед різних верств населення займаються також профільні громадські організації та благодійні фонди (ГО і БФ). Їхня робота є вкрай важливою, з огляду на те, що братства тверезості охоплюють своєю роботою головним чином вірян, які регулярно відвідують храми; робота в навчальних закладах буде спрямована на учнів та студентів; а молодь, яка вже не навчається, і більшість дорослих громадян залишаються неохопленими тверезницькою роботою. Організувати допрофілактичну діяльність серед цього контингенту виявляється найважче, оскільки ці люди переважно не включені у будь-які організаційні структури. Відповідно, необхідно проводити тверезницьку роботу з ними у місцях їхньої роботи або проживання.

ГО, які постійно займаються профілактикою узалежнень, гідно зі статутними положеннями існує небагато. Значно більше таких, що займаються нею періодично або ж долучаються до акцій, організованих іншими організаціями чи установами. Отже, регулярно чи періодично профілактикою узалежнень серед різних контингентів громадян займається низка як цивільних, так і релігійних ГО і БФ. Крім цього, періодично таку роботу проводять і державні установи (оскільки для них вона не є основною формою діяльності): обласний клінічний наркологічний диспансер; наркологічне відділення обласної психіатричної лікарні; міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді і його районні відділення та ін. (див., наприклад, [1]).

З усіма цими структурами керівній організації необхідно налагодити постійну і взаємовигідну співпрацю. Вона може полягати не тільки в інформуванні про роботу, що виконується, а й передбачати участь у спільних акціях, обмін досвідом та ін. Можливе також створення об'єднань ГО — наприклад, у вигляді коаліцій, для вирішення спільних завдань і координації зусиль. Прикладом такої співпраці може бути коаліція «За Львів без тютюнового диму», утворена в місті декілька років тому для проведення антитютюнової профілактики серед молоді, до якої увійшли понад 20 ГО різного профілю. Конкретні форми можливої співпраці важко передбачити, але їх підкаже досвід такої роботи, набутий в ході її організації та проведення.

2.3. Організація діяльності з подолання uzалежнень

I. У даний час діяльністю з подолання алкогольного uzалежнення на громадських засадах в регіоні активно займаються товариства АА. Про їхню діяльність на Львівщині йшлося у роботі [1]. Співпрацювати з ними складно, оскільки, згідно з чинними положеннями організації таких Товариств, ніякої співпраці ні з ким вони не проводять і не потребують. Проте налагодити якщо не повноцінну співпрацю, то принаймні деякі її різновиди доцільно і можливо. Так, керівна організація може проводити роботу з пропаганди їхньої діяльності, допомагати в організації при створенні нових осередків, залучати до їхніх лав нових членів, поширюючи інформацію про їхню діяльність серед зацікавлених осіб з цільової аудиторії та ін. А також збирати інформацію про кількість членів діючих осередків, результати їхньої діяльності, забезпеченість необхідною для роботи літературою тощо.

II. Про діяльність державних структур, що займаються подоланням алкогольного та інших видів uzалежнень, теж йшлося у публікації [1]. Зрозуміло, що втручатися в їхню роботу ніяким чином неможливо, проте налагодити постійну та конструктивну співпрацю потрібно і можливо. Як відзначалося, саме завдяки такій співпраці, а саме допомозі працівників Львівського обласного клінічного наркологічного диспансеру, у Львові вдалося організувати роботу перших осередків АА, які до сьогодні виконують значну частину роботи з подолання алкогольного uzалежнення. В таких закладах працюють фахівці, які мають як необхідні знання, так і навички практичної діяльності у цій сфері, нерідко вони надають підтримку тим, хто займається такою ж діяльністю на громадських засадах. Так, з їхньою допомогою можна налагодити проведення тематичних конференцій, семінарів, обмін досвідом, підвищення кваліфікації фахівців тощо.

III. Крім цього, для налагодження ефективної роботи з подолання алкогольного uzалежнення необхідно створити підрозділи організації, як будуть впроваджувати і практикувати сучасні, ефективні методи подолання uzалежнень. Насамперед йдеться про методи А. Карра і Г. Шичко, які активно використовуються в інших містах та багатьох країнах світу. Проте у Львові груп, які б працювали за цими методиками, сьогодні немає.

Створити їх і налагодити їхню постійну роботу — ще одне з невідкладних завдань керівної організації. Для цього потрібно буде залучити для роботи фахівців, які володіють як необхідними

знаннями, так і практичним досвідом застосування цих методик. Розпочати можна зі створення однієї групи, потім здобутий досвід можна поширювати і на інші осередки. Запозичити необхідний досвід можна, налагодивши зв'язки з діючими осередками, що працюють за методом Г. Шичко в різних містах СНД, передовсім зі створеним автором методу клубом «Оптимальніст» з Санкт-Петербурга. Для забезпечення їх приміщеннями можна скористатися досвідом роботи товариств АА, які використовують для цього приміщення при храмах (це ще один приклад вдалої співпраці різних структур та установ у вирішенні спільних завдань).

Крім перелічених структур та підрозділів на схемі (Рис.1) наявні також ті, що безпосередньо не беруть участі в заходах з профілактики та подолання узалежнень, проте є необхідними для забезпечення такої діяльності. Це місцеві органи влади, без дозволу (а іноді і без підтримки) яких не можна налагодити таку роботу. Чималу користь можуть принести профільні підрозділи ВНЗ — відповідні кафедри, які займаються підготовкою соціальних працівників чи наркологів. Вони можуть надавати допомогу в апробації та освоєнні нових методик, організації конференцій, семінарів тощо. Соціальні служби міста й області теж періодично займаються профілактикою або подоланням узалежнень, тож з ними можна проводити всеможливі спільні заходи. І, нарешті, це ЗМІ, які теж періодично поширюють інформацію з цієї проблеми, вони можуть надавати підтримку пропаганді та агітації за ТСЖ. Стосунки з усіма цими структурами чи підрозділами встановлюються при потребі, від випадку до випадку. Також до діяльності руху можуть залучатися інші суб'єкти: спонсори, волонтери тощо.

Щодо перспектив впровадження і подальшого поширення запропонованої структури та організації руху за ТСЖ слід відзначити наступне.

Очевидно, підключити державні структури (як владні різного рівня, так і медичні певного профілю) вдасться лише частково, оскільки вони не підпорядковуються громадським організаціям, переважно не підтримують громадські рухи і можуть співпрацювати з ними лише з доброї волі. Як свідчить накопичений досвід такої співпраці, активно долучаються до руху за тверезість лише окремі особи, що працюють у державних структурах.

Задіяти деякі методи, зокрема, О. Довженка теж вдасться лише частково, передовсім через те, що працювати за ним можуть тільки

фахівці з відповідною медичною освітою. Можливі також чималі труднощі з отриманням ліцензій на застосування методу А. Карра.

В перспективі, після апробації структури і накопичення певного досвіду роботи, можна запропонувати її впровадження в інших регіонах, а надалі створити кілька рівнів функціонування: державний, обласний, районний. Тільки коли такі структури будуть активно діяти у більшості областей, а їхня робота координуватися з єдиного центру (таким може стати ВГО «Твереза Україна»), можна буде стверджувати, що в нашій державі існує організований рух за ТСЖ.

Стосовно тривалої перспективи слід відзначити наступне. Державна підтримка руху за ТСЖ повинна бути наявною і здійснюватися на всіх рівнях. Вона може виражатися у реалізації антиалкогольних програм на загальнодержавному рівні, зокрема, профілактиці вживання алкоголю серед підлітків та молоді, а також вирішенні нагальних соціальних проблем, які породжують це явище.

Необхідно також організувати та систематично проводити наукові дослідження з виявлення причин алкогольного uzалежнення у сучасних умовах, розробки, апробації і впровадження методик вивільнення від нього тощо.

Крім цього, потрібен реабілітаційний центр для алкогольно-uzалежнених осіб, в якому необхідно налагодити роботу фахівців з протидії алкогольному uzалежненню на всіх рівнях та серед різних контингентів населення.

3. Висновки

1. Враховуючи наявні традиції, досвід, а також залучаючи передусім існуючі установи та діючі осередки, можна запропонувати оптимальну структуру руху за тверезість на рівні регіону, побудовану згідно з розробленою моделлю, котра базується на раціональних принципах, відповідає наявним вимогам та можливостям і використовує наявні здобутки попередньої роботи з утвердження ТСЖ.

2. Оптимальна схема структури руху за тверезість максимально включає вже існуючі організації: братства тверезості при храмах різної конфесійної приналежності; громадські організації відповідного спрямування (як цивільні, так і релігійні); спільноти АА і АН; державні установи відповідного профілю. Крім цього, необхідно створити групи фахівців і викладачів для проведення профілактичної роботи і групи, які будуть працювати за методами А. Карра

і Г.Шичко, а також громадську організацію, яка візьме на себе функції розбудови структури та управління нею.

3. Для впровадження та поширення діяльності запропонованої організаційної структури руху за тверезість необхідно налагодити діяльність ГО, яка б взяла на себе функції управління і координації діяльності всіх осередків. Нею повинна стати організація, що спеціалізується на боротьбі за тверезість, має найбільший досвід та здобутки. Вирішення цього завдання на даному етапі буде найважчим на шляху до створення організованого руху за тверезість. Основним завданням керівної організації, як і руху загалом, повинна стати профілактична робота серед усіх груп населення, підлітків і молоді передовсім, яку найдоцільніше здійснювати в навчальних закладах із залученням до проведення заходів викладачів цих закладів.

Обґрунтуванню деяких висловлених положень, а також висвітленню організації, повноважень та особливостей функціонування основного, керівного підрозділу руху, а також взаємодії окремих структурних ланок необхідно присвятити ще одну повноцінну статтю.

- [1] Вінтюк Ю.В., Висоцька О.Л. Протидія алкогольному uzалежненню на Львівщині: історія та сьогодення / Формування тверезого способу життя в сім'ї та суспільстві: доповіді наук.-практ. конф. — Біла Церква, 2012. — С. 76–86.
- [2] Вінтюк Ю.В. Антиалкогольна профілактика серед учнів та студентів навчальних закладів у процесі залучення їх до здорового способу життя / Формування тверезого способу життя в сім'ї та суспільстві: доповіді наук.-практ. конф. — Біла Церква, 2012. — С. 19–28.